

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

การเงินฐานราก(คนจน)
กรณีศึกษาเพื่อความเป็นไปได้ในการพึ่งตนเองได้
ด้วยความร่วมมือของภาครัฐและเอกชนในการพัฒนา

Microfinance (Poor People)
Case Studies for the Possibility of Self Reliance
with the Cooperation of the Public and Private Sectors in the Development

โชคลาภ มั่นคง¹
Choklap Mankong¹

Received : March 3, 2022 / Revised : May 30, 2022 / Accepted : June 22, 2022

บทคัดย่อ

“คนจนจะเอาเงินที่ไหนมาออม” คำตอบนี้ฟังดูมีเหตุผลแต่เพียงผิวเผิน คนจนควรต้องออมเงินเพราะพวกเขาต้องมีชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ จริงอยู่ที่วันนี้คนจนมีเงินน้อยมาก แต่นอกจากจะพบกองเงินเข้าโดยบังเอิญในชั่วข้ามคืนพวกเขาก็น่าจะคาดการณ์ได้ว่าพรุ่งนี้ต้องมีเงินน้อยเช่นกัน อันที่จริงคนจนควรมีเหตุผลให้ออมเงินมากกว่าคนรวย หากมีความเป็นไปได้แม้เพียงน้อยนิดว่าเงินออมเหล่านี้จะช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากหายนะได้ในอนาคต ส่วนหนึ่งที่สะท้อนจากหนังสือเศรษฐศาสตร์ความจน (Poor Economics) ของ อภิจิต บาเนอร์จี (2011) ด้วยกลุ่มคนหรือประชาชนที่ถูกมองว่าเป็น “ประชาชนฐานราก(คนจน)” อยู่ได้สุดในวงโซ่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นฐานของกลุ่มคนที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าเสมอ ปัญหาใดกันแน่ซึ่งทำให้เขาเหล่านั้นไม่หลุดพ้นออกมาจากกับดักความยากจน (Poverty trap) ยังคงมีแสงสว่างแห่งความหวังหรือแนวทางในการพัฒนาใด เมื่อเราเชื่อว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ความคิดของมนุษย์ไร้ขีดจำกัดและไม่สามารถกำหนดขอบเขตที่แน่นอนของการสร้างสรรค์ด้วยความคิดใหม่ๆ ได้ ด้วยความคิดของมนุษย์สามารถเติบโตและเชื่อมโยงหลอมรวมกับความคิดอื่นรอบตัวเกิดเป็นความคิดใหม่ๆ (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, 2560) หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม(ภาครัฐและภาคการศึกษา) จะสามารถดึงเอาศักยภาพภายใน (Endogenous Growth) ของประชาชนซึ่งถูกมองและให้ความ

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเงินและเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

¹ Lecturer of Finance and Economics, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi.

IIII121@hotmail.com , Choklap.M@rmutsb.ac.th

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

เชื่อว่าเป็นเพียงฐาน(ราก)ที่ล้าหลังของกลุ่มคนที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่า หากแต่เพียงเราผู้มีโอกาสมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคธุรกิจ ฯลฯ โน้มลงมาหาผู้ด้อยโอกาส ตามแนวทางพระราชดำริของในหลวงรัชการที่ ๙ “การพึ่งตนเอง” มีบทบาทเป็นฐานรากของการพัฒนา เพราะหากไม่พึ่งตนเองแล้ว ก็ไม่มีวันที่จะบรรลุถึง “ความพอเพียง” ทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน (solid and sustainable sufficiency) “การพึ่งตนเอง”มิได้หมายความว่าไม่มีการพึ่งพาผู้อื่น เพราะการพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็นหัวใจของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งจะไม่พึ่งพากันและกันไม่ได้ สิ่งสำคัญคือ ความร่วมมือ (cooperation)โดยที่ **“การเงินฐานราก”** อาจเป็นเพียงจุดเริ่มต้นหนึ่ง (ก้าวแรกที่สำคัญ) ของการเสริมสร้างทุนมนุษย์เพื่อการต่อยอดพัฒนา สร้างโอกาสทางสังคมให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความอยู่ดีมีสุข”

คำสำคัญ : การเงินฐานราก, การพึ่งตนเอง, ความร่วมมือเพื่อการพัฒนา, ความอยู่ดีมีสุข

ABSTRACT

“Where do poor people get their money to save?” This answer sounds reasonable, but it is superficial. The poor should save money because they have to live in the present and the future just like everyone else. True, today the poor have very little money. But in addition to accidentally finding a pile of money overnight, they could also predict that there would be less money tomorrow. Indeed, the poor should have more reasons to save than the rich. If there is even the slightest possibility that these savings will save them from disaster in the future. This is partly reflected in Abhijit Banerjee's book Poor Economics (2011). “Poor people” are at the bottom of the chain of economic development. It is always the base of people who have more economic opportunities. What is the problem that keeps them from breaking out of the Poverty trap? Is there still a ray of hope or a direction for development? When we believe that human beings can evolve endlessly. Human thinking is limitless and cannot determine the exact boundaries of creativity with new ideas. With human thoughts, they can grow and integrate with other thoughts around them, giving birth to new ideas (Wichitwong Na Pomphet, 2017). If they are properly promoted (the government), they will be able to draw out their inner potential. (Endogenous Growth) of people who are viewed and believed to be the only foundation (foundation) of people with greater economic opportunity. If only we, those with more opportunities, whether government, business, etc., leaned down to the less fortunate. According to the royal initiative of King Rama IX, “self-reliance” plays a fundamental role in development. Because if not self-reliant, it will never reach solid and sustainable sufficiency “Self-sufficiency” does not mean that there is no

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

dependency on others. Because interdependence is the heart of coexistence in society. Which will not be dependent on each other, the important thing is cooperation, “Microfinance” may be just the beginning. (An important first step) of building human capital for further development. Create social opportunity so that everyone can live together wellbeing.”

Keywords: Microfinance, Self Reliance, Development cooperation, Wellbeing

บทนำ

“คนจนจะเอาเงินที่ไหนมาออม” คำตอบนี้ฟังดูมีเหตุผลแต่เพียงผิวเผิน คนจนควรต้องออมเงินเพราะพวกเขาต้องมีชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ จริงอยู่ที่วันนี้คนจนมีเงินน้อยมาก แต่นอกจากจะพบกองเงินเข้าโดยบังเอิญในชั่วข้ามคืนพวกเขาก็น่าจะคาดการณ์ได้ว่าพรุ่งนี้ต้องมีเงินน้อยเช่นกัน อันที่จริงคนจนควรมีเหตุผลให้ออมเงินมากกว่าคนรวย หากมีความเป็นไปได้แม้เพียงน้อยนิดว่าเงินออมเหล่านี้จะช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากหายนะได้ในอนาคต ส่วนหนึ่งที่สะท้อนจากหนังสือเศรษฐศาสตร์ความจน (Poor Economics) ของ อภิจิต บาเนอร์จี (2011) ด้วยกลุ่มคนหรือประชาชนที่ถูกมองว่าเป็น **“ประชาชนฐานราก(คนจน)”** อยู่ได้สุดในห่วงโซ่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นฐานของกลุ่มคนที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าเสมอ ปัญหาใดกันแน่ซึ่งทำให้เขาเหล่านั้นไม่หลุดพ้นออกมาจากกับดักความยากจน (Poverty trap) ยังคงมีแสงสว่างแห่งความหวังหรือแนวทางในการพัฒนาใด

แสงสว่างหนึ่งอาจเป็นการสร้างโอกาสใน“การเข้าถึงบริการทางการเงิน”(Financial inclusion) โดย Muhammad Yunus เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพประจำปี 2006 ผู้ริเริ่มแนวคิดบนฐานทฤษฎีที่ว่า เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ (Human capital) การให้โอกาสในการเข้าถึงบริการทางการเงิน ภายใต้ข้อจำกัดที่พวกเขามี เป็นที่มาของ “Microfinance” หรือการให้บริการทางการเงินระดับฐานราก เป็นหนทางให้หลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งความยากจน (Vicious cycle) ได้ ซึ่งองค์การสหประชาชาติยกย่องว่า “เป็นเครื่องมือที่ปลดปล่อยให้ผู้คนจำนวนมากพ้นจากความยากจนควบคู่กับการส่งเสริมให้คนจนมีบทบาทและส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม”

โดยที่เราเชื่อมั่นว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ความคิดของมนุษย์ไร้ขีดจำกัดและไม่สามารถกำหนดขอบเขตที่แน่นอนของการสร้างสรรค์ด้วยความคิดใหม่ๆ ได้ เนื่องจากความคิดของมนุษย์สามารถเติบโตและเชื่อมโยงหลอมรวมกับความคิดอื่นรอบตัวเกิดเป็นความคิดใหม่ๆ (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2560) และคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์เราเกิดมามีร่างกายและปัญญา สมองไม่เหมือนกัน เมื่อเริ่มต้นก็เกิดความอยุติธรรมเสียแล้วเช่นนี้ ก็เป็นหน้าที่ของสังคมที่จะขัดปัดเป่าความไม่เสมอภาคนั้นให้น้อยลงที่สุดที่จะกระทำได้” (ปวย อึ้งภากรณ์, 2512) ทุกอย่างล้วนมีความหวังเสมอ ถ้าเราช่วยด้วยช่วยกันในการพัฒนา (Development cooperation)

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

วัตถุประสงค์และกระบวนการศึกษา

- 1 **บทสำรวจ**ร่วมกันเรียนรู้ในประเด็น แนวคิดการเงินฐานราก(คนจน), การเข้าถึงบริการทางการเงิน (Financial Inclusion), ตลอดจนแนวคิดความร่วมมือในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง
- 2 **บทวิเคราะห์สถานการณ์**ร่วมกันวิเคราะห์และเชื่อมโยง การเงินฐานราก(คนจน)ร่วมกับหลักคิดทฤษฎี และงานการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์
- 3 **บทส่งท้ายและเสนอแนะ (ความเป็นไปได้)**ร่วมกันสังเคราะห์แนวคิดและผสมผสานแนวคิดความเป็นไปได้ ในการพัฒนา

บทสำรวจ

แนวคิดการเงินฐานราก(คนจน)

การเงินระดับฐานราก หรือที่รู้จักกันโดยสากลว่า Microfinance เป็นการบริการทางการเงินสำหรับผู้มีรายได้น้อยและยากจน ซึ่งในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาได้มีการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก โดยมองว่าการบริการทางการเงินระดับขั้นพื้นฐาน เช่น บริการด้านเงินฝาก ด้านสินเชื่อและบริการด้านประกัน เป็นสิ่งที่ประชาชนทุกกลุ่มควรที่จะได้รับ โอกาสการเข้าถึงตามความต้องการและศักยภาพที่ประชาชนทุกคนพึงมี ซึ่งองค์กรทางการเงินระหว่างประเทศ อย่างเช่น ธนาคารโลก ธนาคารพัฒนาเอเชีย รวมถึงธนาคารแห่งประเทศไทย ต่างก็ให้ความสำคัญต่อการเข้าถึงบริการทางการเงินอย่างทั่วถึงเป็นอย่างยิ่ง โครงการพัฒนาระบบการเงินฐานราก สำนักรนโยบายพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน ได้อธิบายว่าในประเด็นดังกล่าวจะเห็นได้จากนโยบายรัฐบาลของแต่ละประเทศได้ให้การส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงินของประชาชนที่มีรายได้น้อยและยากจน โดยให้มีการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรทางการเงินเพื่อให้บริการทางการเงินแก่ประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจนเช่นในประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ ศรีลังกา เนปาล จีน ไต้หวัน เกาหลี โบลิเวีย เปรู กัวเตมาลา บราซิลเลบานอน จาไมกา อุรุกวัย โมร็อกโค ตุรกี เซเนกัลบอสเนีย คอสตาริกา ไนจีเรีย อาร์เจนตินา หรือแม้แต่ในกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN) เช่น ฟิลิปปินส์อินโดนีเซีย เวียดนาม เป็นต้น ทั้งนี้เป้าหมายหลักของการส่งเสริมหรือพัฒนาการเงินระดับฐานรากของประเทศต่าง ๆ ล้วนมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจนที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบทั่วไปได้ ให้สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินที่จำเป็นและสอดคล้องต่อการดำรงชีวิต แม้ว่าจะมีรูปแบบวิธีการดำเนินการที่แตกต่างกันบ้างในรายละเอียด อันเนื่องมาจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสภาพแวดล้อมของตลาดทางการเงินที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ(สุชนา พันธ์นัยะ, 2562)

โดยที่การแก้ไขปัญหาความยากจนในรูปแบบการตั้งกองทุนการเงินในชุมชนเป็นมาตรการที่รัฐบาลเกือบทุกยุคทุกสมัยใช้เป็นเครื่องมือสำคัญไม่เฉพาะในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน แต่ยังรวมถึงการพัฒนาการมีส่วนร่วมของคนจนโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ทุนทางสังคม) เพื่อการบริหารจัดการกองทุนการเงิน และกล่าวได้ว่าเป็นการ

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

กระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นในขณะเดียวกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545) แนวคิดเรื่องการจัดตั้งองค์กรการเงินระดับชุมชน (Microfinance Institutions: MFIs) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไมโครเครดิต (Microcredit) หรือ “สถาบันการเงินชุมชน” นี้ ในปัจจุบันองค์กรระหว่างประเทศหลายแห่งได้ตระหนักว่า “ไมโครเครดิต มีบทบาทสำคัญของการพัฒนาคนจนและพัฒนาประเทศมีข้อมูลรายงานว่า กองทุนไมโครเครดิตที่กระจายอยู่ทั่วโลกได้ปล่อยเงินกู้กับคนจนเพื่อการสร้างงานสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ทำให้องค์การสหประชาชาติยกย่องว่า “เป็นเครื่องมือที่ปลดปล่อยให้ผู้คนจำนวนมากพ้นจากความยากจนควบคู่กับการส่งเสริมให้คนจนมีบทบาทและส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม” พร้อมกับกำหนดให้ปี ค.ศ.2005 เป็นปีแห่งไมโครเครดิต “The International Year of Microcredit”

ระบบการเงินระดับฐานราก (Microfinance) ของประเทศไทย ในการศึกษาของ สุชนา สุขานุช พันธ์นิยะ(2562) สถาบันทางการเงินในประเทศไทยที่ให้บริการทางการเงินแก่ประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจนในปัจจุบันมีหลายประเภท ซึ่งกระทรวงการคลังได้สรุปไว้ทั้งหมด 7 กลุ่ม ได้แก่ (1) ธนาคารพาณิชย์ (2) สถาบันการเงินเฉพาะกิจ (3) สหกรณ์ (4) ผู้ประกอบการธุรกิจสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับ (5) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองและกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) (6) ไร่รับจำนำ สถานธนาภิบาล และสถานธนาภิเคราะห์และ (7) กลุ่มออมทรัพย์ โดยแต่ละรูปแบบต่างมีข้อจำกัดในการให้บริการต่างกันไปดังต่อไปนี้

ธนาคารพาณิชย์ ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินหลักให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศซึ่งทั้งผู้ประกอบการและบุคคลทั่วไปสามารถใช้บริการทางการเงินของธนาคารพาณิชย์ได้ภายใต้หลักเกณฑ์ที่ธนาคารกำหนดและอยู่ภายใต้เกณฑ์ความมั่นคงของธนาคารแห่งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้เกณฑ์ความมั่นคงสำหรับธนาคารพาณิชย์ จึงมีมาตรฐานที่สูงและเป็นสากลเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของตลาดการเงินต่างประเทศ อีกทั้งเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ฝากเงิน ดังนั้น ประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจนที่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน และไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันจึงไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินกับธนาคารพาณิชย์โดยเฉพาะด้านสินเชื่อได้ แม้ว่าปัจจุบันจะมีธนาคารพาณิชย์บางแห่งเน้นการให้บริการทางการเงินกลุ่มผู้มีรายได้น้อย แต่ภายใต้หลักเกณฑ์ความมั่นคงในปัจจุบันทำให้การบริการทางการเงินแก่กลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจนยังมีข้อจำกัดหรือไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

สถาบันการเงินเฉพาะกิจ ทำหน้าที่เป็นกลไกของรัฐในการเติมช่องว่างบริการทางการเงินในภาคต่าง ๆ เช่น ภาคการเกษตร ภาคการส่งออก ภาคอสังหาริมทรัพย์และภาคธุรกิจ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สถาบันการเงินเฉพาะกิจมีกฎหมายรองรับการจัดตั้ง มีหน่วยงานกำกับดูแล และมีกฎเกณฑ์ความมั่นคงเพื่อรักษาไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือ และดูแลเงินฝากของประชาชน ดังนั้น แม้ว่าสถาบันการเงินเฉพาะกิจจะต้องตอบสนองนโยบายของรัฐในฐานะที่เป็นสถาบันการเงินเพื่อการพัฒนาของรัฐ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องถือปฏิบัติตามเกณฑ์ความมั่นคงของสถาบันทาง

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

การเงินและภารกิจภายใต้กรอบกฎหมายรองรับการจัดตั้งด้วย จึงทำให้ไม่สามารถให้บริการทางการเงินแก่ประชาชนบางกลุ่มได้

สหกรณ์ เป็นสถาบันทางการเงินที่กลุ่มที่มีอาชีพเดียวกันหรืออยู่ในพื้นที่หรือชุมชนเดียวกันรวมตัวกันจัดตั้งขึ้นบนฐานของการช่วยเหลือกันของสมาชิกและสมาชิกมีส่วนเป็นเจ้าของ ซึ่งปัจจุบันมี 7 ประเภท คือสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคมสหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ สหกรณ์ออมทรัพย์ และสหกรณ์เครดิตยูเนียน ซึ่งสหกรณ์จัดตั้งขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติการสหกรณ์ พ.ศ. 2542 และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดังนั้นการดำเนินการต่าง ๆ ของสหกรณ์ ต้องถือปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึง

ธุรกิจสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับ (Non-Bank) นับว่ามีบทบาทในการให้สินเชื่อกับประชาชนกลุ่มที่มีรายได้น้อยแต่มีรายได้ที่แน่นอน ไม่ว่าจะเป็นพนักงานหรือลูกจ้างภาครัฐ หรือเอกชน และการให้บริการก็ได้เน้นในด้านสินเชื่อและกระจุกตัวในเมืองเป็นหลัก ธุรกิจสินเชื่อส่วนบุคคลอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทย

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ในส่วนของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมีบทบาทสำคัญในการให้บริการสินเชื่อแก่ประชาชนในชุมชน ซึ่งรัฐบาลโดยกระทรวงมหาดไทยได้จัดสรรให้หมู่บ้านและชุมชนเมืองต่าง ๆ เพื่อให้ครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ จปฐ. ซึ่งเป็นเกณฑ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเอาไว้ว่าคนครัวจะมีคุณภาพชีวิตในเรื่องนั้น ๆ อย่างไร มีชีวิตที่ดีและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขหรือไม่ ศักยภาพของบุคลากรในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันส่งผลให้ประสิทธิภาพต่อการบริหารจัดการมีทั้งที่เข้มแข็งและอ่อนแอ ซึ่งส่งผลต่อความยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้าน

โรงรับจำนำ สถานธนาบาล และสถานธนาคุเคราะห์ ตั้งขึ้นภายใต้กฎหมายว่าด้วยโรงรับจำนำ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โรงรับจำนำ สถานธนาบาล และสถานธนาคุเคราะห์มีทั้งที่เป็นของเอกชน และที่ดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่บรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนที่มีความจำเป็นด้านการเงินโดยการจำนำทรัพย์สิน ดังนั้นบทบาทของโรงรับจำนำ สถานธนาบาล และสถานธนาคุเคราะห์จึงมีขีดจำกัด

กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์ที่ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเป็นองค์กรการเงินระดับฐานรากที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางทางการเงิน โดยเป็นแหล่งออมและแหล่งทุนซึ่งรวมถึงบทบาทด้านสังคมของสมาชิกชุมชน ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์กระจายตามภูมิภาคต่าง ๆ บริหารจัดการโดยชุมชน และไม่มีกฎหมายรองรับ อย่างไรก็ตามจากการประชุม ครม. สัญจร จังหวัดจันทบุรี ในเดือนกุมภาพันธ์ 2561 ได้มีมติเห็นชอบร่าง พ.ร.บ. สถาบันการเงินประชาชน โดยกฎหมายฉบับนี้จะส่งเสริมให้องค์กรทางการเงินในชุมชนทั้งที่เป็นกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

หรือสถาบันการเงินชุมชน เข้ามาจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลได้ด้วยความสมัครใจ เพื่อยกระดับขึ้นเป็นสถาบันการเงินชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสถาบันทางการเงินในประเทศไทยที่ให้บริการทางการเงินแก่ประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจนในปัจจุบันมีหลายประเภทและมีสาขาหรือสถานประกอบการกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทุกพื้นที่ทั้งในตัวเมืองและชนบทต่างก็มีองค์กรการเงินไม่ประเภทใดก็ประเภทหนึ่ง แต่เหตุใดประชาชนบางส่วน ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน เป็นคำถามที่น่าสนใจในการศึกษาวิจัยในอนาคต โดยส่วนหนึ่งอาจมาจากการที่สถาบันทางการเงินดังกล่าวยังมีข้อจำกัดในการให้บริการ ไม่ตรงกับข้อจำกัดและความต้องการของคนจน และขาดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมระหว่างผู้ให้และผู้รับ

การเข้าถึงบริการทางการเงิน (Financial Inclusion)

การส่งเสริมให้ประชาชนในระดับฐานรากมีโอกาสทางด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น อาศัย“การเข้าถึงบริการทางการเงิน” (Financial inclusion) เกิดขึ้นมาจากข้อคำถามที่ว่า เหตุใดกลุ่มคนบางกลุ่มจึงไม่ได้รับบริการทางการเงินจากสถาบันการเงินทั่วไปได้ มีสิ่งใดที่เป็นอุปสรรคมาขวางกั้น ผู้ริเริ่มเจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพประจำปี 2006 Muhammad Yunus ริเริ่มแนวคิดบนฐานทฤษฎีที่ว่า เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์(Human capital) และสินเชื่อเป็นเสมือนเงินจึงสามารถสร้างทุน ทำให้ผู้ที่ได้รับสินเชื่อไม่ต้องตกอยู่ในภาวะที่ยากจน แต่เนื่องจากการเข้าถึงระบบการเงินเชิงพาณิชย์นั้นมีความซับซ้อน และผู้ขอสินเชื่อต้องมีสินทรัพย์เป็นหลักประกันทำให้บุคคลที่มีรายได้น้อยและไม่มีสินทรัพย์เป็นหลักประกัน จะไม่ได้รับสินเชื่อเพื่อนำไปบริโภคหรือลงทุนให้หลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งความยากจน (Vicious cycle) ได้ เป็นที่มาของ “Microfinance” หรือการให้บริการทางการเงินระดับฐานราก ซึ่งสำหรับประเทศไทยมีสถาบันทางการเงินที่ให้บริการทางการเงินแก่ประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจนหลายประเภท แต่ต่างก็มีข้อจำกัดในการให้บริการ ตามการศึกษาข้างต้นของ สุชนาฯ พันธนิยะ(2562) นำไปสู่การเข้ามามีบทบาทของภาครัฐในการปฏิรูประบบการเงินระดับฐานรากของไทยและผลักดันนโยบายให้เกิดเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตราพระราชบัญญัติการเงินระดับฐานราก โดยให้มีคณะกรรมการพัฒนาระบบการเงินระดับฐานรากรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งมีหน้าที่กำกับดูแลงานด้านระบบการเงินทั้งหมดของประเทศ เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและยกระดับการเงินระดับฐานรากให้มีความมั่นคง ซึ่งเป็นเสมือน “ตาข่ายนิรภัยทางสังคม” และเป็นการเรียกคืน “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”ให้กับผู้มีรายได้น้อยและคนจนในสังคมไทยต่อไป

โดยประชาชนฐานราก(คนจน)ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่ยังคงด้อยโอกาสในหลากหลายมิติ ซึ่งความยากจนและเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาที่ไม่สามารถแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดได้ เนื่องด้วยความยากจนเป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นในสังคม ขณะเดียวกันความเหลื่อมล้ำที่มากส่งผลให้การกระจายผลตอบแทนหรือโอกาสมี

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

ความแตกต่างกัน นำไปสู่ปัญหาความยากจนได้ ความเหลื่อมล้ำและความยากจนจึงเป็นเหตุปัจจัยและผลลัพธ์ของกันและกัน (โชคลาภ มั่นคง, 2565) ความเหลื่อมล้ำหนึ่งที่สำคัญคือ “การเข้าถึงบริการทางการเงิน” เชื่อมโยงไปสู่โอกาสในการออมและการได้รับเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ ดังนั้นการเข้าถึงบริการทางการเงินของประชาชน จึงถือเป็นหนึ่งในปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันทางการเงิน และสามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำโดยรวม “การเข้าถึงบริการทางการเงิน” (Financial inclusion) ช่วยยกระดับความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับฐานราก ตลอดจนลดช่องว่างความยากจน (Poverty gap) และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม (Inequality) นอกจากนี้ยังเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการเข้าถึงบริการทางการเงิน (Financial inclusion) คือการที่บุคคลหรือครัวเรือนมีโอกาสในการเข้าถึงบริการทางการเงินที่เหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน ด้วยต้นทุนที่เป็นธรรม โปร่งใส และสอดคล้องกับระดับรายได้ ภายใต้การกำกับดูแลที่เหมาะสม โดยการพัฒนาให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการทางการเงินได้นั้นจะต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทุกด้าน เป็นองค์รวมได้แก่ การที่ประชาชนสามารถใช้บริการทางการเงิน (Financial access) การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้ให้บริการทางการเงิน และการคุ้มครองประชาชนไม่ให้มีหนี้สินล้นพ้นตัว หลังจากเข้าถึงบริการทางการเงิน รวมถึงการถูกเอาเปรียบจากผู้ให้บริการ และส่วนหนึ่งที่สำคัญคือเป็นทุนให้สำหรับการศึกษา อบรม พัฒนาต่อยอดทางความคิด (เพิ่มทุนมนุษย์เพื่อสามารถพึ่งตนเองได้) สำหรับประเทศไทยได้มีหลักฐานชี้ให้เห็นว่าประชาชนจำนวนไม่น้อย ที่ไม่สามารถเข้าถึงหรือเข้าถึงแต่ไม่เพียงพอหรือสอดคล้องกับความต้องการบริการทางการเงินในระบบได้ เช่น จากการที่กระทรวงการคลังได้เปิดให้มีการลงทะเบียนผู้มีรายได้น้อยเพื่อรับสวัสดิการแห่งรัฐเมื่อปี 2559 พบว่า มีผู้ลงทะเบียน 8.3 ล้านราย ในจำนวนนี้เองมีการแจ้งว่ามีภาระหนี้ในระบบอยู่ทั้งสิ้น 1.3 ล้านราย หรือคิดเป็นมูลหนี้โดยประมาณ 1 แสนล้านบาท ขณะเดียวกันธนาคารแห่งประเทศไทยและสำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจการเข้าถึงและการใช้บริการทางการเงินของประชาชนในปี 2556 พบว่าร้อยละ 4.23 ของครัวเรือน ยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินทั้งหมดนี้แล้วแต่เป็นสิ่งที่ยืนยันว่าปัจจุบันมีประชากรบางส่วนยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ประกอบอาชีพอิสระ ค้าขาย หาบเร่ แผงลอยรับจ้างทั่วไป รวมถึงเกษตรกรบางส่วน ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน นอกจากนี้ยังไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน จึงทำให้เข้าถึงบริการทางการเงินในระบบสถาบันการเงินทั่วไปมีข้อจำกัด (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2556) (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2558)

แนวคิดความร่วมมือในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง

เมื่อเรามองย้อนไปศึกษาหลักคิดทฤษฎีหรือแบบจำลองทางเศรษฐกิจ ตามแนวทางพระราชดำรินั้น มีความเป็น “การริเริ่ม” (originality) สร้างสรรค์อีกหนึ่งของทฤษฎีหรือแบบจำลองที่ว่าด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจที่โลกได้เคยรู้จักกันมาแล้ว ทฤษฎี “เศรษฐกิจพอเพียง” ใช้อธิบายและชี้แนวทางการแก้ไขปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

กำลังพัฒนา ซึ่งด้อยขีดความสามารถในการพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่เป็นเพียง “ปรัชญาการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจ” เท่านั้น หากเป็นหลักคิดสำคัญในการแก้ไขความชะงักงันของพัฒนาการเศรษฐกิจที่ฐานราก “เศรษฐกิจพอเพียง” (sufficiency economics) ของในหลวงรัชกาลที่ ๙ เป็นทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ (economics theory) ว่าด้วยการขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนา (developing economy) ให้หลุดพ้นจาก “กับดัก” หรือสิ่งใดก็ตามที่ทำให้มีความชะงักงัน ตามหลักการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง “การพึ่งตนเอง” มีบทบาทเป็นฐานรากการพัฒนา เพราะหากไม่พึ่งตนเองแล้ว ก็ไม่มีวันที่จะบรรลุถึง “ความพอเพียง” ทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน (solid and sustainable sufficiency) “การพึ่งตนเอง” มิได้หมายความว่าไม่มีการพึ่งพาผู้อื่น เพราะการพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็นหัวใจของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งจะไม่พึ่งพากันและกันไม่ได้ การพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็นทั้งการแบ่งงานกันทำ (division of labour) ทั้งการทำงานเฉพาะทางที่มีความชำนาญ (specialization) และที่สำคัญก็คือความร่วมมือ (cooperation) ดังนั้น จึงมีสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือเป็นไปได้ ประเด็นก็คือ ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งงานกันทำ การทำงานที่มีความรู้ความชำนาญหรือความร่วมมือ แต่ละฝ่ายหรือทุกฝ่ายจะต้องไม่บกพร่องในเรื่องจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง (self - reliance) กล่าวคือจะต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ถึงที่สุด จึงจะสามารถแบ่งงานกันทำกับผู้อื่นได้ การทำงานที่มีความชำนาญเฉพาะได้ อีกทั้งพร้อมที่จะร่วมมือกับผู้อื่นได้ หากปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลในชุมชนมีความเข้มข้นในการพึ่งตนเอง หรือมีความพยายามที่จะพัฒนาศักยภาพของตนที่มีอยู่เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ปัญหาในเรื่องของความเหลื่อมล้ำในสังคมและเศรษฐกิจจะลดลงทันที ปัญหาความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาอันเกิดจากภายใน (endogenous) มากกว่าจะเป็นปัญหาที่มาจากภายนอก (exogenous) (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2560)

ผลantlyอดสู่อีกหนึ่งหลักคิด ทฤษฎีการเติบโตจากภายใน (Endogenous Growth Theory) ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1990s โดยนักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล คือ Robert E. Lucas (ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสถิติศาสตร์ในปี 1993) และ Paul M. Romer (ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสถิติศาสตร์ในปี 1996) โดยแสดงให้เห็นถึงข้อบกพร่องของแนวคิดในสำนักคลาสสิกใหม่ (Neoclassical Growth Theory) ที่กล่าวว่า การออมและการลงทุน โดยเฉพาะการลงทุนทางกายภาพ (เช่นการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ) จะส่งผลให้เศรษฐกิจเกิดการเจริญเติบโตอย่าง ยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ปัจจัยเหล่านี้ยังไม่เพียงพอให้เศรษฐกิจเกิดการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนได้ Lucas จึงได้ขยายแนวคิดของสำนักคลาสสิกใหม่ให้ครอบคลุมถึงการพัฒนามนุษย์ (Human Capital) โดยการให้การศึกษาการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน และการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยเชื่อว่าการลงทุนในทุนมนุษย์จะส่งผลกระทบต่อสังคมในทางที่เป็นประโยชน์ (positive externalities) ซึ่งจะส่งผลให้ประชากรและแรงงานมีประสิทธิภาพในการผลิตสูงขึ้น และสามารถผลิตสินค้าและบริการได้มากขึ้น จากการใช้ปัจจัยทุนและปัจจัยการผลิตเท่าเดิมทำให้เศรษฐกิจมีการขยายตัว แม้ในภาวะที่มีทรัพยากรจำกัด ตามกระบวนการผลของการค้น

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

ออก(Spill-Over effects) และผลของการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ (Learning-by-doing effects) เนื่องจากเมื่อประชาชนหรือแรงงานมีการศึกษามากขึ้นคนเหล่านี้ก็จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งส่งผลให้ประสิทธิภาพของเพื่อนร่วมงานเพิ่มมากขึ้นด้วย นอกจากนั้นแล้วการขยายตัวของการศึกษาจะทำให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ และสั่งสมความรู้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน จึงทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตสามารถพัฒนาสูงขึ้นได้เรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยแนวคิดนี้ จะให้ความสนใจกับปัจจัยด้านการลงทุนในทุนมนุษย์เป็นพิเศษ โดยเชื่อว่าประเทศที่ให้ความสำคัญกับการลงทุนในการพัฒนาทุนมนุษย์สูง จะมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ในระยะยาวในอัตราที่สูงกว่าประเทศที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์น้อย นอกจากนั้น ทฤษฎีนี้ยังไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของโซโล(Solow-Type Growth Model) ที่เชื่อว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น ในที่สุดก็จะถึงจุดจำกัดตามกฎหมายการลดน้อยถอยลงของผลผลิตส่วนเพิ่มของปัจจัยทุน (Law of Diminishing Returns of Capital) ซึ่งแนวคิดของทฤษฎีการเติบโตจากภายใน เชื่อว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นกระบวนการที่เกิดจากภายใน (Endogenous Growth Process) โดยเมื่อมีการลงทุนพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพและศักยภาพแล้ว ทุนมนุษย์เหล่านี้ก็จะมีผลกระทบและขยายตัวออกไปอย่างไม่สิ้นสุด ตามกระบวนการผลของการล้นออก (Spill-Over effects) และผลของการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ (Learning-by-doing effects) จึงส่งผลให้เศรษฐกิจมีการ เจริญเติบโตอย่างไม่สิ้นสุด และอีกมุมมองของ John Hicks นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษและเจ้าของรางวัลโนเบลได้กล่าวไว้ว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากการพัฒนาของตลาดการเงิน เนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้เกิดขึ้นจากการใช้เครื่องจักรและสินค้าทุนเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการลงทุนในสินทรัพย์คงทนเหล่านี้ ซึ่งเป็นสาเหตุให้การปฏิวัติอุตสาหกรรมสามารถทำการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งเหล่านี้จะต้องมีแรงกระตุ้นจากการออมจำนวนมาก เพราะการออมจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากสินทรัพย์ทางการเงินที่มีสภาพคล่อง ดังนั้น Hick จึงกล่าวไว้ด้วยว่าตลาดการเงินควรได้รับการพิจารณาว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ไปกระตุ้นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจตลอด 200 ปี ที่ผ่านมามีการตัดสินใจในการออมนั้นไม่เหมือนกับการตัดสินใจในการลงทุน เพราะการออมเป็นการกระทำในเรื่องของการเลือกที่จะไม่บริโภคและเก็บความมั่งคั่งไว้ใช้ในอนาคต แต่การลงทุนนั้นรวมไปถึงการนำทรัพยากรที่มีอยู่จริงในปัจจุบันนำไปสร้างทุนใหม่ๆ แรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อการออมไม่เหมือนกับแรงจูงใจในการลงทุน จึงเป็นหน้าที่ของภาคการเงินที่จะสร้างช่องทางของทุนเพื่อนำไปใช้ในด้านอื่น โดยผู้ออมสามารถสร้างผลผลิตได้จากการลงทุน อย่างไรก็ตาม ภาคการเงินในหลายๆประเทศไม่สามารถทำหน้าที่ให้เกิดการออมได้ ด้วยการออมมีความสัมพันธ์กับการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ โดยในทฤษฎี Endogenous Growth อันเป็นทฤษฎีที่ถูกพัฒนาขึ้นมาจาก Solow Growth model ได้กล่าวถึงความสำคัญของการออม (Saving) และการลงทุน (Investment) ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้เศรษฐกิจเกิดการเจริญเติบโตได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว แต่สิ่งที่สำคัญไม่แพ้กันก็คือ การวิจัยและพัฒนา ตลอดจนการเพิ่มประสิทธิภาพของทุนมนุษย์ ที่เป็นตัวแปรในการทำให้

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

เศรษฐกิจมีความเจริญเติบโตได้อย่างยั่งยืนจึงควรพิจารณาการพัฒนาในแบบองค์รวมในหลากหลายมิติ(สุมาลี สันติพลวุฒิ ,2560) อีกหนึ่งความน่าสนใจของหลักคิด **การพัฒนาที่ยั่งยืน** (Sustainable Development) แบบองค์รวม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวจำเป็นต้องอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เมื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างต่อเนื่องจะนำมาซึ่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอนาคต อย่างไรก็ตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนหลายประการ อาทิเช่น ความคิดของมนุษย์ไร้ขีดจำกัดและไม่สามารถกำหนดขอบเขตที่แน่นอนของการสร้างสรรค์ด้วยความคิดใหม่ๆ ได้ เนื่องจากความคิดของมนุษย์สามารถเติบโตและเชื่อมโยงหลอมรวมกับความคิดอื่นรอบตัวเกิดเป็นความคิดใหม่ๆ ได้ อย่างรวดเร็ว จึงทำให้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีไม่มีที่สิ้นสุด โดยที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าวแม้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อาจจะไม่ใช่ว่าความยั่งยืนที่แท้จริง ภายใต้การเจริญเติบโตที่เกิดขึ้นนั้นมีต้นทุนหลายประการเกิดขึ้น(ปัญหาสิ่งแวดล้อมและช่องว่างการพัฒนาหรือความเหลื่อมล้ำ) แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อรักษาสมดุล ซึ่งให้ความสำคัญในความหลากหลายในการพัฒนา จึงเกิดขึ้นและถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร,2560)

บทวิเคราะห์สถานการณ์

ผลกระทบของสถาบันการเงินชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ในการศึกษาของ วลัยลิกา ลิ้มสุวรรณ(2561) รูปแบบของการให้บริการทางการเงินแก่ผู้มีรายได้น้อย เปลี่ยนผ่านจากระบบสถาบันการเงินหลักเป็นสถาบันการเงินทางเลือกหรือสถาบันการเงินชุมชนในประเทศกำลังพัฒนา สถาบันการเงินชุมชนได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพในการลดปัญหาความยากจนลง แต่ก็ยังถูกตั้งคำถามว่าสถาบันการเงินชุมชนเหล่านี้ได้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริงหรือไม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยากจนในสังคม นักวิชาการบางคนได้แย้งว่า สถาบันการเงินชุมชน เป็นการเลือกปฏิบัติ โดยจะยังประโยชน์ให้เฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือผู้มีรายได้ในระบบการจ้างงาน ยิ่งไปกว่านั้น ยังให้ประโยชน์เฉพาะผู้ที่สมัครเป็นสมาชิกกลุ่มเท่านั้น ด้วยสถาบันการเงินชุมชนไม่ได้ให้ประโยชน์กับทุกคนเนื่องจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ในการบริหารจัดการพอสมควร ในขณะที่คนยากจนที่แท้จริง ผู้ซึ่งยังขาดการศึกษาและไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังถือได้ว่าสถาบันการเงินชุมชนมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้เป็นอย่างดี จากจำนวนรายงานการศึกษาถึงผลกระทบของสถาบันการเงินชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งความสำคัญของ**ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานสถาบันการเงินชุมชน** คือการสร้างจิตสำนึกให้สมาชิกในการเป็นเจ้าของสถาบันการเงินชุมชนร่วมกัน และส่งเสริมให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างสมาชิกและคณะกรรมการ (กรกนก น้อยแนม,2557) จากรูปแบบสถาบันการเงินชุมชนที่เห็นเด่นชัดในประเทศไทย (รุจิราพร หงษ์ทอง ,2558 อ้างถึงใน วลัยลิกา ลิ้มสุวรรณ,2561) ได้แก่ กลุ่มออม

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

ทรัพยากรเพื่อการผลิตที่เน้นในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน การพึ่งพาตนเอง และการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน พบว่าในหลายพื้นที่ที่กลุ่มออมทรัพย์มีผลการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จ มีการพัฒนากลุ่มที่เข้มแข็ง เงินออมสัจจะเพิ่มมากขึ้น และมีการขยายกิจกรรมในรูปแบบกลุ่มและเครือข่ายในชุมชนจากการศึกษาแนวคิดการดำเนินงานที่ทำให้ประสบความสำเร็จพบว่าการมีโครงสร้างองค์กรที่มีรูปแบบการทำงาน โดยมีคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งและมีการแบ่งอำนาจหน้าที่กันอย่างชัดเจนเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้สามารถแบ่งแยกปัจจัยความสำเร็จออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ปัจจัยภายใน ซึ่งได้แก่ การเงิน อันหมายถึงเงินที่หมุนเวียนอยู่ในระบบและพลวัตรของกลุ่ม โดยกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ มักพบว่าการหมุนเวียนของเงินในระบบอยู่ในสภาพคล่องและมีเสถียรภาพ ซึ่งเกิดจากการมีระบบตรวจสอบการกู้ยืมและอาจมีการดำเนินการแปลงดอกเบี้ยเป็นสินทรัพย์ เป็นต้น ในส่วนของพลวัตรของกลุ่มนั้นพบว่าการมีเครือข่ายสังคมจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มและเสริมพลังให้แก่กลุ่มในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในเชิงสร้างสรรค์ และ 2) ปัจจัยภายนอก ซึ่งได้แก่ สังคมและวัฒนธรรม และอาจรวมถึงการเมืองด้วย โดยกลุ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน เป็นชุมชนดั้งเดิม มีสังคมและวัฒนธรรมเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน มีแนวโน้มในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเป็นอย่างดี ก่อให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่กลุ่มและชุมชนอื่น ๆ ได้และในส่วนของการเมืองนั้น ถึงแม้จะไม่เห็นความสัมพันธ์อย่างเด่นชัด แต่หากเป็นกลุ่มที่มีพลังและเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีอำนาจในการต่อรองสูง จะสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้รับประสิทธิผลตามที่กลุ่มได้ตั้งเป้าหมายไว้ได้ สถาบันการเงินชุมชนใช้รูปแบบการให้กู้ยืมเป็นเรื่องของ**หลักการรับผิดชอบร่วมกัน (Joint liability)** โดยสมาชิกของกลุ่มจะต้องรับผิดชอบร่วมกันในกรณีที่ผู้กู้ยืมปฏิเสธการใช้หนี้โดยไม่มีบทลงโทษ และอาจทำให้เกิดพฤติกรรมการเล่นแบบขึ้นจากการศึกษาปัจจัยความสำเร็จของสถาบันการเงินชุมชนในชนบทและเขตเมืองในประเทศไทย สรุปได้ว่ารูปแบบความรับผิดชอบต่อร่วมกันในกระบวนการกู้ยืมจะได้ผลก็ต่อเมื่อบทบาทของพันธะทางสังคม (Social tie) มีความเข้มแข็ง ซึ่งหากเกิดเหตุการณ์ปฏิเสธการชำระหนี้ ก็สามารถใช้ประชาสังคมลงโทษผู้ฝ่าฝืนได้ด้วยความเห็นชอบของสมาชิกในกลุ่มหรือชุมชน (Social sanction) ประกอบกับนโยบายในการดำเนินงานที่ดี มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ (Good governance) (วัลย์ธิดา ลิ้มสุวรรณ, 2561) การอาศัยการมีส่วนร่วมในสถาบันการเงินชุมชนของคนจนในจังหวัดสระแก้ว ในการศึกษาของ กิตติยาณี สายพัฒนะ (2559) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และทุนทางสังคมมีส่วนร่วมของคนจนที่เป็นสมาชิกในสถาบันการเงินชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ทุนทางสังคม** ที่คนจนมีอยู่ช่วยเปิดโอกาสให้คนจนได้รับรู้หรือเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านการรับผลประโยชน์จากสถาบันแม้เพียงเล็กน้อยโดยผ่านสมาชิกคนอื่นแม้ตนเองจะไม่ได้เข้าร่วมในบางครั้ง และใน**รูปแบบการบริหารจัดการกองทุนสัจจะออมทรัพย์** ในเขตพื้นที่ตำบลจรเข้มากอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ในการศึกษาของ อรทัยหนูแก้ว และคณะ (2561) ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนสัจจะออมทรัพย์ เก็บรวบรวมข้อมูลจาก

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

คณะกรรมการกองทุนสัจจะออมทรัพย์หมู่บ้านจรรยา จำนวน 12 คน พบว่า 1) การดำเนินงานอาจมีปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการกองทุนสัจจะออมทรัพย์ 3 ด้าน ดังนี้ 1.1) ด้านการบริหารจัดการกองทุนสัจจะออมทรัพย์ พบว่า สมาชิกบางคนมีการส่งเงินกองทุนช้ากว่ากำหนด ซึ่งทำให้คณะกรรมการไม่สามารถนำเงินไปส่งให้ทางธนาคารได้ต้องรอเก็บรวบรวมให้ครบตามจำนวนสมาชิก และการนัดประชุมสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์สมาชิกมาประชุม ไม่ครบทำให้สมาชิกไม่รับรู้ข่าวสารที่ประธานกองทุนสัจจะออมทรัพย์ได้ชี้แจง 1.2) ด้านสมาชิก พบว่า สมาชิกมีจำนวนเพิ่มขึ้น ความต้องการกู้ยืมเงินก็เพิ่มมากขึ้น จึงเป็นปัญหาเรื่องการเงินของกองทุนเมื่อถึงเวลาที่ต้องจ่ายเงินกู้ นอกจากนี้การเสนอแต่งตั้งกรรมการชุดใหม่ส่วนใหญ่ไม่มีใครอยากเป็นกรรมการทำให้ไม่มีคนใหม่ ๆ เข้ามาเป็นคณะกรรมการ จะมีแต่คณะกรรมการชุดเดิมที่หมุนเวียนในการดำเนินงาน และ 1.3) ด้านแหล่งเงินทุนพบว่า แหล่งเงินทุนที่ไหลเข้าสู่กองทุนสัจจะออมทรัพย์มีเพียงช่องทางเดียว คือเงินออมสัจจะขึ้นต่ำเดือนละ 20 บาท ที่สมาชิกต้องส่งเข้ากองทุน โดยยังไม่มีเงินสมทบจากรัฐบาลผ่านโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนนอกจากนั้นยังไม่พบแนวคิดใหม่ในการหารายได้เข้าสู่กองทุน นำไปสู่ความท้าทายต่อ **ระบบการเงินรายย่อยกับปัญหาความยากจน** ในอนาคต ในการศึกษาของ พิชชา วีรกุลเทวัญ (2558) แนวคิดพื้นฐานของระบบการเงินรายย่อยและผลกระทบต่อการบรรเทาปัญหาความยากจน ซึ่งในประเทศไทยสถาบันการเงินรายย่อยที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ผลกระทบของกองทุนนี้ต่อการบรรเทาปัญหาความยากจน โดยใช้ข้อมูลระดับจุลภาคจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (Socio-Economic Survey: SES) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) ในปี 2556 มาเป็นกลุ่มตัวอย่างจากการศึกษาผลกระทบจากการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยจำแนกพิจารณาตามกลุ่มอาชีพพบว่า การกู้เงินส่งผลดีต่อกลุ่มอาชีพผู้ปฏิบัติงานภาคการเกษตรเท่านั้นในส่วนของด้านรายได้ ในส่วนของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคไม่มีผู้ใดในกลุ่มอาชีพใดเลยที่มีรายจ่ายในส่วนนี้สูงกว่าผู้ที่ไม่ได้กู้ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่กู้เงินมีแนวโน้มในการนำเงินไปใช้ในกิจกรรมเพื่อการลงทุนต่ำ สำหรับผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อความยากจนนั้นสามารถสรุปได้ว่า การกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านไม่ได้บรรเทาปัญหาความยากจนทั้งในด้านของสัดส่วนความยากจนด้านรายได้ สัดส่วนความยากจนด้านรายจ่าย และช่องว่างความยากจน ยกเว้นในกลุ่มของผู้ปฏิบัติงานในภาคการเกษตรเท่านั้น ที่สัดส่วนความยากจนด้านรายได้ และช่องว่างความยากจนต่ำกว่าผู้ที่ไม่ได้กู้เงิน ยังเป็นความท้าทายในการพัฒนาในอนาคต ท้ายที่สุดขอทิ้งท้ายด้วย **พฤติกรรมทางการเงินของคนไทย** โดยทีมวิจัยของ สฤณี อาชวานันทกุล (2556) ในประเด็น“การเข้าถึงบริการทางการเงิน” (financial inclusion) ซึ่งมีกระทรวงการคลังและธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) เป็นผู้สนับสนุนงานวิจัย ข้อค้นพบบางประการจากงานวิจัยเชิงคุณภาพในโครงการนี้ ทีมวิจัยและนักศึกษาไปลงพื้นที่ 4 จังหวัด และกรุงเทพฯ สัมภาษณ์ประชาชนกว่า 1,200 คน โดยมุ่งสำรวจความต้องการ ปัญหา อุปสรรค และความรู้ทางการเงินของกลุ่มคนไทยที่ยังเข้าไม่ถึงการเงินกระแสหลัก คือระบบธนาคารพาณิชย์คนไทยที่ไปสัมภาษณ์นั้นมีความหลากหลาย ตั้งแต่ชาวเขาเผ่าลีซูและอาข่าที่ปลูกกาแฟบนดอยช้าง จังหวัดเชียงราย

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

ชาวนาจังหวัดชัยนาท แรงงานรับจ้างในศรีสะเกษ ชาวมุสลิมรายได้น้อยในชนบทนครศรีธรรมราช แม่ค้า มอเตอร์ไซด์รับจ้าง มนุษย์เงินเดือน ไปจนถึงพนักงานขายบริการทางเพศในซอยพัฒนพงศ์ กรุงเทพฯ **ข้อค้นพบบางประการที่น่าสนใจเกี่ยวกับ “พฤติกรรมทางการเงิน”** ของคนไทยมีดังต่อไปนี้ 1. ค่าใช้จ่ายก้อนใหญ่ที่เป็น “ปัญหา” คือประเภทที่เกิดกะทันหัน และอาศัยทุนทางสังคมไม่ได้ ชีวิตของคนไทยไม่ว่าจะรวยหรือจนมีภาระทางการเงินก้อนใหญ่คล้ายกัน ต่างกันที่ศักยภาพและความพร้อมในการรับมือ คนจนพูดแทบจะเป็นเสียงเดียวกันว่า เหตุฉุกเฉินทางสุขภาพ เช่น อุบัติเหตุร้ายแรง หรือล้มหมอนนอนเสื่อ เป็นภาระทางการเงินก้อนใหญ่ที่ต้องใช้เงินจำนวนมากในการรักษา โครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้าของรัฐช่วยแบ่งเบาภาระได้ก็จริง แต่ถ้าหากผู้ป่วยอาการหนักหรือญาติอยากให้หายเร็ว (และใครเล่าจะไม่อยากให้ผู้ป่วยที่รักหายป่วยไว ๆ) ก็ต้องดิ้นรนหาเงินมาจ่ายค่ารักษาในโรงพยาบาลเอกชน หรือบริการนอกขอบเขตของประกันสุขภาพอยู่ดี ในเมื่อการรักษาพยาบาลคุณภาพดีนั้นมีค่าใช้จ่ายสูง และไม่ใช่นorme ประเพณีอย่างงานแต่งงานที่จะเรียกรับเงินจากคนรู้จักได้ ผู้มีรายได้น้อยซึ่งมักไม่มีเงินเก็บจึงมักจะต้องไปกู้เงินจากเจ้าหนีนอกระบบ เหตุฉุกเฉินทางสุขภาพเป็นภาระทางการเงินที่หนักมากสำหรับผู้มีรายได้น้อย เพราะไม่เพียงแต่เกิดกะทันหันและต้องหาเงินมารักษาเท่านั้น แต่ญาติๆ ยังต้องเสียเวลามาเยี่ยมไข้หรือดูแลคนป่วย เสียเวลาเท่ากับเสียรายได้ เพราะคนจนมักไม่ໄໝมนุษย์เงินเดือนที่รายได้ไม่ขาดในช่วงลาป่วย แต่มีรายได้เฉพาะวันที่ทำงาน นอกจากนี้ประกันสุขภาพของรัฐก็ยังไม่ครอบคลุมคนไทยที่ไร้สัญชาติ อย่างเช่นแรงงานต่างด้าว ชาวเขา และชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ส่งผลให้ภาระด้านนี้ใหญ่มากสำหรับพวกเขา ค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ ที่เราอาจคิดว่าเป็นภาระที่หนักหนาสาหัสสำหรับคนจน อาทิ การสร้างบ้าน การจัดงานแต่งงาน งานบวช และงานศพนั้น พวกเขาบอกว่าแท้จริงไม่ใช่ปัญหาเท่าไร เนื่องจากเหตุการณ์เหล่านี้ผู้จัดสามารถวางแผนเองล่วงหน้า ยกเว้นงานศพ อีกทั้งปรับขนาดและรูปแบบให้เข้ากับฐานะทางการเงินได้ เช่น รอให้เก็บเงินค่าสินสอดได้พอถึงจะไปสู่ขอ หรือเวลาสร้างบ้านก็ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นไปก่อน ใช้แรงงานตัวเองแทนที่จะจ้างผู้รับเหมา เป็นต้น “ความยืดหยุ่น” จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะตัดสินว่า ค่าใช้จ่ายก้อนใหญ่แบบใดที่จะสร้าง “ปัญหา” ให้กับคนจน ถ้าเป็นภาระที่เกิดอย่างกะทันหันและใช้ทุนทางสังคม (เช่น ความเป็นญาติกับผู้ตาย) ไม่ได้ เหตุการณ์นั้นก็อาจสร้าง “ปัญหา” ทางการเงินได้ 2. หนี้ที่สร้าง “ปัญหา” จริง ๆ คือหนี้ที่กำหนดยอดชำระสูง และเงินต้นไม่ลดลงระหว่างทาง ผู้บริโภคทุกคนที่ใช้บริการทางการเงินของธนาคารพาณิชย์เป็นประจำคุ้นเคยกับการชำระหนี้แบบ “ลดต้นลดดอก” (เงินทุกงวดที่จ่ายนั้นส่วนหนึ่งลดยอดเงินต้น อีกส่วนจ่ายดอกเบี้ย) จนอาจนึกไม่ถึงว่า ไม่ใช่สินเชื่อกทุกแห่งจะลดต้นลดดอกเป็นมาตรฐานเดียวกันหมด เงินกู้นอกระบบและแหล่งสินเชื่ออื่นที่อยู่นอกเหนือการกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทยมักเรียกให้ลูกหนี้ชำระแต่ดอกเบี้ยระหว่างทาง ไม่นำไปลดยอดเงินต้นด้วย (ที่จริงลูกหนี้เสียเปรียบกว่านั้นอีก เพราะเจ้าหนีมักจะหักเงินส่วนหนึ่งตั้งแต่นั้น เช่น ขอกู้ 10,000 บาท เจ้าหนี้ให้มาแค่ 8,000 บาท บอกว่า 2,000 หักไว้เป็นค่า “ดอกเบี้ย” ผู้มีรายได้น้อยโดยนิยามคือคนที่ชักหน้าไม่คอยถึงหลัง ฐานะการเงินเปราะบางมาก ฟีเจอร์ (feature) ของสินเชื่อที่พวกเขาต้องการที่สุดจึงเป็น “ยอดชำระน้อย” ในแต่ละเดือน

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

“ระยะเวลาผ่อนนาน” และ “ยืดหยุ่น” (เจรจาผ่อนผันกับเจ้าหนี้ได้เวลาที่ผิดนัดชำระ) สาเหตุหลักที่คนจนจ่ายหนี้นอก ระบบไม่ได้ ไม่ใช่การที่หนี้แบบนี้มีอัตราดอกเบี้ยสูง แต่คือการที่เจ้าหนี้ในระบบเรียกร้องให้ชำระคืนเงินต้น รวดเดียว ทั้งก่อน เมื่อครบกำหนดชำระ เพราะพวกเขามักจะใช้คืนไม่ได้ พอใช้คืนไม่ได้ก็ต้องจ่ายดอกเบี้ยต่อ ภาระหนี้พอกพูน ทับถมไปเรื่อย ๆ มองในแง่นี้ โครงการ “พักชำระหนี้” ของธนาคารรัฐที่ให้จ่ายแต่ดอกเบี้ย พักจ่ายเงินต้นไว้ก่อน จึงมัก สร้างปัญหาในระยะยาว เพราะถ้าธนาคารไม่นำเงินที่จ่ายบางส่วนไปลดยอดเงินต้นด้วย ก็แปลว่าภาระทางการเงิน ของลูกหนี้จะเพิ่มขึ้น (เพราะเท่ากับจ่ายดอกเบี้ยนานขึ้น บนยอดเงินต้นเท่าเดิม) 3. คนไทยจำนวนมากเคยทำบัญชี ครว้เรือน แต่ไม่ทำต่อเพราะรู้สึก “เครียด” เวลาพูดถึง “ความรู้เรื่องทางการเงิน” หลายคนมักพูดถึงการทำบัญชีรายรับ- รายจ่ายในครัวเรือน ว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นต่อการจัดการเงินและสร้างวินัยทางการเงิน พอพูดถึงบัญชีครัวเรือน ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายก็มักจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า รัฐหรือสถาบันอื่นต้อง “สอน” ให้ชาวบ้านทำบัญชีเป็น ทุกวันนี้ที่ ชาวบ้านมีปัญหา ก็เพราะไม่บันทึกรายรับรายจ่ายของตัวเอง งานวิจัยเชิงคุณภาพของโครงการพบว่า คนไทยจำนวน มากทำบัญชีเป็น แต่พวกเขา เลือกลงมือจะไม่ทำต่อหลังจากทำไป 1-2 เดือน กลุ่มตัวอย่างราวหนึ่งในห้าบอกว่า พวกเขา รู้สึก “เครียด” ที่เห็นรายจ่ายยาวเป็นหางว่าวมากกว่ารายได้ จำนวนน้อยกว่านั้นรู้สึกว่าตัวเองมี “รายได้ไม่แน่นอน” เลยไม่อยากบันทึก “มองไม่เห็นประโยชน์” ของการบันทึก หรือไม่ก็รู้สึก “ขี้เกียจ” ทำต่อ คนจำนวนน้อยที่จดบันทึกบอก ว่า ทำไปเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง วางแผนการใช้จ่ายสำหรับเดือนหน้า และกันเงินบางส่วนไว้สำหรับค่าใช้จ่าย ก่อนใหญ่ที่รู้กำหนดจ่ายล่วงหน้า อย่างเช่นค่าเทอมลูก

สถานการณ์ที่ยกมาข้างต้นมีความหมายอะไร กับใคร สำคัญอย่างไรต่อการออกแบบนโยบายการพัฒนาใน อนาคต ที่จะสร้างกระบวนการเรียนรู้และอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมอย่างไร เพื่อเสริมสร้างทุนมนุษย์ให้คน จนพึ่งตนเองได้ ยังคงเป็นความท้าทายให้ขบคิดกันต่อไป

บทส่งท้ายและข้อเสนอแนะ(ความเป็นไปได้)

เริ่มต้นจากการลองค้นหาหัวใจของ “Microfinance” ในการศึกษาของ ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2553) จาก หนังสือการคลังเพื่อสังคม จินตนาการและการวิจัยเพื่อสังคมที่ดีกว่า สะท้อนการเพิ่มพลังให้ทุนเล็กทุนน้อย กลายเป็น ทุนขนาดใหญ่ สะท้อนถึงแนวคิดการพัฒนาใหม่ที่ตระหนักถึงคุณค่าของทุนอันเกิดจากการรวมตัวของทุนและศรัทธา ของ “คนทุนน้อย” โดยให้เงินกู้กันเองเพื่อการลงทุนและพัฒนา ควบคู่กับการพัฒนาองค์ความรู้และการบริหารเงินให้ เกิดประโยชน์สูงสุด และประสบผลสำเร็จกลายเป็นองค์กรทางการเงินขนาดใหญ่ องค์กรสหประชาชาติได้ประกาศยก ย่องว่า “เป็นเครื่องมือที่ปลดปล่อยให้ผู้คนจำนวนมากพ้นจากความยากจน ควบคู่กับการส่งเสริมให้มีบทบาทและมี ส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม” มีหนทางที่จะเพิ่มพลังไมโครไฟแนนซ์ให้กลายเป็น “สถาบันการพัฒนาของ

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

คนจน” ซึ่งจะให้บทบาท “มากกว่าการให้สินเชื่อ” แต่ยังช่วยส่งเสริมการออมระยะยาวและจัดสวัสดิการภาคประชาชน มีรูปแบบการพึ่งตนเองของคนจนน้อย เป็นสถาบันที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ (สมทบร่วม) เป็นการสร้างหลักประกันทางสังคม ด้วยเพราะช่วยลดความเสี่ยงทางการเงิน(เมื่อเจ็บป่วย) คนรวย คนจน มีโอกาสเจ็บป่วยเหมือนกัน แต่ในแง่ความรู้สึก “เป็นความเสี่ยงขนาดใหญ่” นั้นเกิดกับคนจน “ความร่วมมือ เป็นหนทางหนึ่งที่จะขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ สร้างโอกาสและความหวังให้กับคนจน และคำกล่าวที่ว่า **“ถ้าคุณไม่ค่อยมีเงิน การดูแลเงินที่คุณมีก็สำคัญมากเป็นพิเศษ”** ข้อเท็จจริงที่น่าสนใจจากการศึกษาของ Stuart Rutherford and Sukhwinder Arora (2009) ในหนังสือการเงินคนจน (The poor and their money : microfinance from a twenty-first century consumer's perspective) คนจนหมายถึงคนที่ไม่ค่อยมีเงิน แปลว่าไม่น่าจำเป็นต้องคิดมากเรื่องการจัดการเงิน เพราะไม่ค่อยมีเงินให้จัดการ แต่ข้อเท็จจริงกับตรงกันข้าม คนจนยังชีพด้วยรายได้จำนวนน้อยนิดและไม่สม่ำเสมอ แต่พวกเขามักจะต้องการเงินจำนวนมากกว่าที่มีอยู่ในมือ เพื่อใช้จ่ายเหตุการณ์สำคัญของชีวิต เช่น การศึกษา การแต่งงาน การเจ็บป่วยและการตาย รวมถึงเหตุการณ์ฉุกเฉิน และการคว้าโอกาสการลงทุนในสินทรัพย์หรือทำธุรกิจ วิธีเดียวที่เชื่อมั่นได้และยั่งยืนในการหาเงินจำนวนมาก ๆ เหล่านี้ก็คือการการสะสมเงินออม คนจนจำเป็นต้องออม และบริการทางการเงินสำหรับคนจนก็ช่วยให้ออมได้ วิธีระดมเงินสดขนาดใหญ่วิธีเดียวที่เชื่อถือได้และยั่งยืน คือการค่อยๆ สร้างจากศักยภาพของคนจนในการเก็บหอมรอมริบ ก้อนเล็ก ๆ เป็นครั้งคราว เรียกวิธีนี้ว่า “ตัวกลางฐานรากด้านการเงินส่วนบุคคล” ซึ่งอยู่ใน 3 รูปแบบคือ ออมแบบสะสม : สะสมเงินออมทีละน้อย นำเงินก้อนที่ออมได้ไปใช้จ่ายหลัง ออมแบบผ่อนส่ง : นำเงินก้อนมาใช้ก่อนในฐานะรายรับล่วงหน้า (หรือแบบเงินกู้) โดยมีเงินออมอนาคตเป็นหลักประกัน ออมแบบระหว่างทาง : ถอนเงินก้อนเมื่อต้องการ แลกกับการได้กระแสเงินออม หรือส่วนผสมของ 2 วิธีแรก บนโลกความเป็นจริง “ตัวกลางฐานรากด้านการเงินส่วนบุคคล” ซึ่งก็คือกระบวนการแปลงเงินออมให้เป็นเงินก้อนใหญ่ที่มีประโยชน์ คนจนต้องการกระบวนการนี้ไม่แพ้คนอื่น เพราะคนจนออมได้และคนจนก็มักต้องการ “เงินก้อนใหญ่ที่มีประโยชน์” ตลอดช่วงชีวิตของพวกเขา วิธีอื่นที่จะหาเงินก้อนใหญ่มา ไม่ว่าจะเป็นการรับบริจาค หรือนำสินทรัพย์ไปขายหรือไปจำนำ ล้วนเป็นวิธีที่พึ่งพาไม่ได้หรือไม่ก็ไมยั่งยืน และถ้าคนจนมีโอกาสในการออมดีขึ้นและน่าเชื่อถือมากขึ้น พวกเขาจะมีวินัยทางการเงินมากขึ้นหรือไม่ “ไมโครเครดิต” สะท้อนให้เห็นจุดเน้นแรกๆ ที่ปล่อยเงินกู้ให้คนจนไปสร้างธุรกิจขนาดเล็ก หลังจากนั้นเมื่อให้บริการหลากหลายมากขึ้น เช่น เงินฝาก ประกัน คำว่า “ไมโครไฟแนนซ์” ก็ถูกใช้และองค์กรที่ให้บริการนี้ถูกเรียกว่า “องค์กรไมโครไฟแนนซ์” หรือ “สถาบันไมโครไฟแนนซ์” รายงานวิจัยหลายชิ้นให้เครดิตโครงการไมโครไฟแนนซ์ ว่า ช่วยบรรเทาความยากจน ยกย่องสถานะของสตรี กระตุ้นเศรษฐกิจขนาดเล็ก และแม้แต่ช่วยส่งเสริมสุขภาพและการศึกษา แสดงให้เห็นชัดเจนว่าคนจนต้องการบริการด้านการเงินโดยตัวของมันเอง ความสำเร็จที่ยั่งยืนที่สุดของไมโครไฟแนนซ์ อยู่ที่การคิดค้นผลิตภัณฑ์และระบบที่ตอบสนองต่อความต้องการบริการตัวกลางฐานรากด้านการเงินส่วนบุคคลของคนจน ความต้องการที่มีอยู่

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

ตลอดเวลาในการจะหาทางบีบคั้นกำลังซื้อออกมาจากรายได้อันน้อยนิดและไม่แน่นอน มุฮัมมัด ยูनुส แห่งธนาคารกรามีน แสดงให้เห็นว่าทั้งเงินออมและเงินกู้ รวมทั้งประกัน เป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนจน ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเงินเป็นเรื่องปกติที่ขาดไม่ได้ในชีวิตของคนจนส่วนใหญ่ ควรให้ผู้ดำเนินนโยบายเห็นความสำคัญของการจัดการเรื่องเงินที่มีคุณภาพให้ประชาชน ไม่ต่างจากการจัดการด้านสาธารณสุข การศึกษา หรือความปลอดภัย เป็นต้น

ไม่มีใครไฟแนนซ์ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนจนไม่ต้องอยู่ในภาวะความยากจนนานกว่าที่จำเป็น **การหลุดจากความยากจน(Social Mobility)** ได้นั้นอาศัยหลากหลายปัจจัยผนวกเข้าด้วยกัน อาทิ **“จิตสำนึกพอเพียง”** ในบริบทการพัฒนาของ ดร.สุวิทย์ เหมสินทรีย์(2563) ทำให้เราเห็นการพัฒนาทั้งระบบปรับกระบวนทัศน์ คือการปลูก (Sufficiency Mindset) หากฝึกฝนปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะปลูกฝังอยู่ในพวกเรา ด้วยความรู้กับคุณธรรม และสะท้อนออกมาผ่านคุณลักษณะของการมี “ภูมิคุ้มกัน” “ความพอประมาณ” “ความมีเหตุมีผล” ก่อเกิดเป็น “จิตสำนึกพอเพียง” ภายใต้ “จิตสำนึกพอเพียง” คนที่พอแล้วจะ “รู้จักหยุด” คนที่เกินพอจะ “รู้จักปัน” การ “รู้จักเติม” “รู้จักพอ” และ “รู้จักปัน” ก่อให้เกิด “การพึ่งพาตนเอง” “พึ่งพากันเอง” และ “รวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง” ซึ่งจะนำมาซึ่งประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม และประชาธิปไตยทางการเมือง อันเป็นฐานรากสำคัญของการสร้างความมั่นคงที่ยั่งยืน สร้างโมเดลสังคมที่ “เกื้อกูลแบ่งปัน” ในเชิงบริหารจัดการ เราสามารถจำแนกคนไทยออกเป็น 4 กลุ่มด้วยกัน ตามระดับของ “คุณภาพชีวิต” จาก “ผู้ด้อยโอกาส” สู “ผู้ได้โอกาส” คือ 1. กลุ่มที่ยากจนขั้นแสน (Suffering) อาทิ กลุ่มคนไร้เส้นความยากจน กลุ่มชายขอบ กลุ่มคนพิการ 2. กลุ่มที่พอประทังชีวิตอยู่รอดไปวันๆ (Surviving) อาทิ เกษตรกร แรงงานนอกระบบ กลุ่มเจียดจน 3. กลุ่มที่สามารถมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง (Sufficient) อาทิ มนุษย์เงินเดือน ผู้ประกอบการรายย่อย คนชนชั้นกลางค่อนข้างสูง 4. กลุ่มที่สามารถมีชีวิตอยู่อย่างยั่งยืน (Sustained) อาทิ แรงงานมีทักษะ คนทำงานในวิชาชีพต่าง ๆ ในเชิงนโยบาย คือจะทำการอย่างไรที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยทำให้คนในกลุ่มที่ต่ำกว่าสามารถเลื่อนไหลขยับขึ้นในสังคม (Social Mobility) ได้ นั่นคือ การขยับจากกลุ่ม Suffering เป็นกลุ่ม Surviving ขยับจากกลุ่ม Surviving เป็น กลุ่ม Sufficient และขยับจากกลุ่ม Sufficient เป็นกลุ่ม Sustained ในที่สุด ยุทธศาสตร์ที่จะตอบโจทย์แต่ละกลุ่มจะแตกต่างกัน ประกอบไปด้วย 1. การสร้างตาข่ายความมั่นคงทางสังคม (Social Safety Net) ให้กับกลุ่ม Suffering ในลักษณะเยียวยาและฟื้นฟู 2. การสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม (Social Immunity) ให้กับกลุ่ม Surviving ในลักษณะการให้แต้มต่อและโอกาส 3. การสร้างประสิทธิภาพทางสังคม (Social Efficiency) ให้เกิดขึ้นสำหรับกลุ่ม Sufficient ในลักษณะการพัฒนาศักยภาพ และการสร้างเครือข่าย 4. การผนึกกำลังทางสังคม (Social Collaboration) ให้กับกลุ่ม Sustained ในลักษณะของการเกื้อกูลและแบ่งปันผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ที่มีโอกาสน้อยกว่า จะต้องสร้าง “จิตสำนึกพอเพียง” ที่ผู้ที่ได้โอกาสแล้วต้อง “รู้จักปัน” ผู้ที่อยู่ตรงกลางต้อง “รู้จักพอ” และผู้ที่ด้อยโอกาสต้อง “รู้จักเติม” ถึงสามารถสร้างสังคมที่เกื้อกูลและแบ่งปันได้อย่างแท้จริง 3 ประการ คือ 1. น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน 2. มุ่งมั่นสร้างความ

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

เข้มแข็งจากภายใน เชื่อมไทยสู่ประชาคมโลก 3. เดินหน้าไปด้วยกัน ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โดยที่ใน **มุมมองความยากจนและแนวทางความหวังในการพัฒนา** ในการศึกษาของ อภิจิต บาเนอร์จี(2011)ในหนังสือเศรษฐศาสตร์ความจน(Poor Economics)“คนจนจะเอาเงินที่ไหนมาออม”คำตอบนี้ฟังดูมีเหตุผลแต่เพียงผิวเผิน คนจนควรต้องออมเงินเพราะพวกเขาต้องมีชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ จริงอยู่ที่วันนี้คนจนมีเงินน้อยมาก แต่นอกจากจะพบกongเงินเข้าโดยบังเอิญในช่วงข้ามคืนพวกเขาก็น่าจะคาดการณ์ได้ว่าพรุ่งนี้ต้องมีเงินน้อยเช่นกัน อันที่จริงคนจนควรมีเหตุผลให้ออมเงินมากกว่าคนรวย หากมีความเป็นไปได้แม้เพียงน้อยนิดว่าเงินออมเหล่านี้จะช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากหายนะได้ในอนาคต ยกตัวอย่างเช่น เงินออมช่วยให้ครอบครัวยากจนในเขตอุทกภัยของอินเดียไม่ต้องลดมื้ออาหารลงเมื่อเงินหมด และการลดมื้ออาหารก็เป็นสิ่งที่ทำให้คนจนทุกข์ใจมาก ในทำนองเดียวกัน ที่เคนยา เมื่อคนขายของป่วยเป็นมาลาเรีย ครอบครัวต้องใช้เงินที่เป็นทุนทำธุรกิจมาจ่ายค่ายา นั้นทำให้ยากที่ผู้ป่วยจะกลับไปทำงานได้หลังหายดี เพราะถึงตอนนั้นก็แทบไม่เหลืออะไรให้ขาย ถ้าเจียดเงินออมไว้สำหรับค่ายาพวกเขาก็ไม่ต้องเผชิญกับสถานการณ์เช่นนั้น แท้จริงแล้วคนจนมีความต้องการพื้นฐาน(ทุนนิยม)เหมือนคนโดยทั่วไป มันช่วยให้เราออกห่างจากแนวคิดที่คนจนไม่สนใจกับอะไรทั้งนั้นหรือไม่ก็ไร้ความสามารถอย่างสิ้นเชิง เราได้เห็นแล้วว่าแท้จริงแล้วคนจนกังวลเกี่ยวกับอนาคตอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับหายนะที่กำลังมาเยือน และทำทุกวิถีทางเพื่อจำกัดความเสี่ยงที่ต้องเผชิญ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการที่ชาญฉลาดหรือมาตรการป้องกันที่มีต้นทุนสูงก็ตาม คนจนแสดงสติปัญญาที่หาตัวจับยากในการบริหารเงินของตน คนจนแทบไม่มีบัญชีเงินออมกับสถาบันการเงินในระบบ แต่ในขณะนี้

การเข้าถึงบริการทางการเงินของใคร่ครุ่ดเป็นเพียงหนึ่งในวิธีอันหลากหลายเพื่อช่วยให้คนจนจินตนาการออกมาในอนาคตพวกเขาอาจบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งได้จริง อาทิ การให้การศึกษาที่ดีแก่ลูกๆ ส่งผลให้มีงานที่มั่นคงและสร้างรายได้สม่ำเสมอ หรือการประกันสุขภาพและสภาพอากาศที่เลวร้าย เพื่อที่คนจนไม่ต้องกังวลว่าเงินที่เก็บหอมรอมริบจะมลายหายไปในวันพรุ่งนี้ หรืออาจเป็นการประกันสังคม เช่น การสนับสนุนรายได้ขั้นต่ำ ซึ่งจะให้เงินหากรายได้ของคนจนอยู่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทำให้ไม่ต้องกังวลเรื่องหาเงินเพื่อความอยู่รอด สิ่งเหล่านี้สร้างความรู้สึกมั่นคง ซึ่งส่งเสริมการออมด้วย 2 เหตุผลคือ ทำให้รู้สึกว่าการออมมีหวัง และ ช่วยลดความเครียดซึ่งเป็นอุปสรรคโดยตรงต่อความสามารถในการตัดสินใจ ประเด็นใหญ่ไปกว่านั้นคือการให้ความหวังแม้เพียงน้อยนิด การช่วยเหลือ ตลอดจนการให้กำลังใจเป็นแรงขับเคลื่อนอันทรงพลัง สำหรับคนที่มีพอกินพอใช้ มีชีวิตมั่นคง ถูกรายล้อมไปด้วยเป้าหมายซึ่งอยู่ในวิสัยที่จะหามาได้ ตลอดจนได้รับการสนับสนุนจากสถาบันต่าง ๆ ให้มีชีวิตที่ดี (บัญชีออมทรัพย์ แผนเกษียณอายุ สินเชื่อที่ใช้บ้านเป็นหลักประกัน) คงง่ายที่จะคิดอย่างชาวยุควิกตอเรียว่าแรงบันดาลใจและวินัยเป็นปัจจัยเฉพาะบุคคล ความคิดเช่นนั้นทำให้มีผู้ที่กังวลอยู่ตลอดเวลาว่าการให้ความช่วยเหลือจะยิ่งทำให้คนจนแสนเกียจคร้านเสียนิสัย ในความเห็นของอภิจิตคือ โดยมากแล้วปัญหาที่แท้จริงตรงกันข้ามกับแนวคิดนั้น มันยากที่จะรักษา

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

กำลังใจอยู่ได้เมื่อเป้าหมายที่คุณต้องการอยู่ห่างไกลออกไปจนเกินเอื้อมถึง การทำให้บรรลุเป้าหมายง่ายขึ้นอาจเป็นสิ่งที่คนต้องการเพื่อเริ่มวิ่งชนเป้าหมายนั้นได้

ในอนาคตอันใกล้เมื่อประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ แบบสุดขีด ในการศึกษาแนวการปฏิรูปบำนาญภาครัฐ ของ วรเวศม์ สุวรรณระดา (2557) แนวคิดกองทุนบำนาญแห่งชาติ (ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จริงในอนาคต) แนวทางต่าง ๆ ที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการเชื่อมต่อบำนาญภาครัฐอื่น ๆ กับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในฐานะบำนาญพื้นฐานทำให้โครงสร้างระบบบำนาญภาครัฐกลายเป็นระบบบำนาญภาครัฐแบบหลายชั้น โดยมีเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็นบำนาญขั้นพื้นฐานชั้นแรก (แหล่งที่มาจากเงินงบประมาณแผ่นดินและเป็นระบบที่ผู้รับไม่ต้องมีส่วนร่วมจ่าย) และมีระบบบำนาญภาครัฐตามกลุ่มอาชีพหรือสถานการณ์ทำงานอยู่ชั้นบน โครงสร้างลักษณะนี้จะพึ่งพาเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็นหลักในการการันตีเงินบำนาญขั้นพื้นฐาน สิ่งที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่คือการแยกส่วนของระบบบำนาญแบบร่วมจ่าย (กองทุนการออมแห่งชาติและกองทุนประกันสังคม) ซึ่งยังคงเกิดปัญหาการย้ายระหว่างระบบ การมีทางเลือกบำนาญ และการขาดสิทธิในการรับบำนาญ เพื่อแก้ไขปัญหาการแยกส่วนของระบบบำนาญภาครัฐอันจะนำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำระหว่างประชาชนกลุ่มที่เป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคมและแรงงานนอกระบบ ปัญหาการเสียสิทธิประโยชน์จากการย้ายงานไปมาทำให้ต้องเข้าออกระบบบำนาญต่าง ๆ และปัญหาการพึ่งพางบประมาณแผ่นดินมากเกินไปพร้อม ๆ กัน ในการศึกษาของ วรเวศม์ สุวรรณระดา และ วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ (2553) ได้เสนอแนวทางการปฏิรูปบำนาญภาครัฐในรูแบบกองทุนบำนาญแห่งชาติ แนวคิดกองทุนบำนาญแห่งชาติเป็นการดึงเอาระบบบำนาญสองระบบมาผนวกกัน ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ(ระบบบำนาญแบบผู้รับไม่มีส่วนร่วมจ่าย ใช้งบประมาณแผ่นดิน) มาต่อยอดโดยระบบบำนาญที่สร้างขึ้นใหม่ (ระบบบำนาญแบบผู้รับมีส่วนร่วมจ่าย ใช้การออมเป็นแกนหลัก โดยมีงบประมาณแผ่นดินสนับสนุน) เพื่อให้ผู้รับประโยชน์มีบำนาญยามชราภาพเพิ่มเติมไปจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุแต่อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจ่าย อีกทั้งในส่วนของการบำนาญที่เกิดขึ้นจากการออมนั้น ยังมีแนวคิดในการเติม “การกระจายรายได้ใหม่” หรือ “การกระจายรายได้ซ้ำ”(Income redistribution) เข้าไปด้วย มิใช่การออมเพียงลำพัง นอกจากนั้นระบบกองทุนบำนาญแห่งชาติจะดึงเอาเฉพาะผู้ที่ไม่ใช่ข้าราชการซึ่งได้รับประโยชน์จากบำนาญข้าราชการ (แบบผู้รับไม่มีส่วนร่วมจ่าย) อยู่แล้วเข้ามาอยู่ในความครอบคลุม ดังนั้นหากใช้แนวทางนี้ในการปฏิรูปบำนาญภาครัฐ โครงสร้างของระบบบำนาญภาครัฐของประเทศไทยจะกลายเป็นระบบที่ประกอบด้วยสองส่วนหลัก ได้แก่ ระบบบำนาญข้าราชการ และระบบบำนาญภาครัฐสำหรับผู้ที่ไม่ใช่ข้าราชการ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งจะเสริมสร้างกระบวนการความร่วมมือ (Cooperation) ร่วมสอดประสานสร้าง (Synergy) ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตในอนาคต

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

ขอสรุปตามทัศนะของผู้เขียน

“ประชาชนฐานราก(คนจน)” ผู้ซึ่งอยู่ได้สุดในห่วงโซ่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นฐาน(ราก)ที่ล้าหลังของกลุ่มคนที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าเสมอ ปัญหาใดกันแน่ซึ่งทำให้เขาเหล่านั้นไม่หลุดพ้นออกมาจากกับดักความยากจน (Poverty trap) ยังคงมีแสงสว่างแห่งความหวังหรือแนวทางในการพัฒนาใดหรือไม่นั้น ขอให้ทุกคนมาร่วมกันเรียนรู้และเข้าใจไปด้วยกัน ใน**บทสำรวจ**ทำให้เราได้ร่วมกันเรียนรู้ การเงินฐานราก(คนจน) ภายใต้บริบทข้อจำกัดของ(คนจน) ที่เกิดขึ้นจริง หนึ่งในความท้าทายที่สำคัญคือความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงบริการทางการเงินที่เหมาะสมทั่วถึง และเป็นธรรม ซึ่งจะเป็นส่วนช่วยจุดประกายเริ่มต้นในการเสริมสร้างทุนมนุษย์ให้หลุดพ้นจากกับดักความยากจนและสามารถพึ่งตนเองได้ ภายใต้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่มี หากเรายังคงมีความหวังในการพัฒนาเสมอ ต้องมีแสงสว่างและวิธีการอีกมากมายให้เราได้เรียนรู้และใน**บทวิเคราะห์สถานการณ์** ทำให้เราได้มองเห็น เข้าใจปัญหามากขึ้น ภายใต้บริบทความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ยังคงมีการขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการทางการเงิน ด้วยว่าเงื่อนไขที่มีความแตกต่างกับความต้องการที่แท้จริงของคนจน ปัญหาในการบริหารงาน แม้ในปัจจุบันจะมีผู้ให้บริการหรือเป็นตัวกลางทางการเงินฐานรากจำนวนมาก โดยที่การศึกษาวิจัยในอดีตทำให้เราเห็นว่ายังคงมีปัญหาหรือข้อจำกัดอีกมากมาย แต่ก็ยังมีกรณีที่เกิดผลสำเร็จสามารถยกระดับคุณภาพชีวิต(บรรเทาปัญหาความยากจน) ได้ในระดับหนึ่ง ด้วยปัจจัยความร่วมมือในการพัฒนา(Cooperation)ผลานหลักการรับผิดชอบร่วมกัน(Joint liability)กับทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ท้ายที่สุดใน**บทส่งท้ายและข้อเสนอแนะ(ความเป็นไปได้)** เมื่อเราเชื่อว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ความคิดของมนุษย์ไร้ขีดจำกัดและไม่สามารถกำหนดขอบเขตที่แน่นอนของการสร้างสรรค์ด้วยความคิดใหม่ๆได้ ด้วยความคิดของมนุษย์สามารถเติบโตและเชื่อมโยงหลอมรวมกับความคิดอื่นรอบตัวเกิดเป็นความคิดใหม่ๆ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม จะสามารถดึงเอาศักยภาพภายใน (Endogenous Growth) ต่อยอดได้ไม่มีวันสิ้นสุด หัวใจของ “Microfinance” “การเงินฐานราก” อาจเป็นจุดเริ่มต้นหนึ่ง (ก้าวแรกที่สำคัญ) ของการสร้างทุนมนุษย์เพื่อการต่อยอดพัฒนา สร้างโอกาสทางสังคม ให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างอยู่ดีมีสุข ตามแนวทางพระราชดำรินของในหลวงรัชการที่ ๙ ที่ว่า“การพึ่งตนเอง” มีบทบาทเป็นฐานรากของการพัฒนาเพราะหากไม่พึ่งตนเองแล้ว ก็ไม่มีวันที่จะบรรลุถึง “ความพอเพียง” ทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน (solid and sustainable sufficiency) “การพึ่งตนเอง”มิได้หมายความว่าไม่มีการพึ่งพาผู้อื่น หากแต่หมายถึงการตระหนักรู้ในหน้าที่ของตนเองให้มาก่อน เพราะการพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็นหัวใจของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งจะไม่พึ่งพากันและกันไม่ได้ สิ่งสำคัญคือ ความร่วมมือ (cooperation)กันในการพัฒนา

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

เอกสารอ้างอิง

- กรรณก น้อยแนม. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างวินัยทางการเงิน และการมีส่วนร่วมของสมาชิกกับความเข้มแข็งของสถาบันการเงินชุมชนปากเกร็ดร่วมใจ 2 จังหวัดนนทบุรี. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 40(2), 121-137. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/socku/article/view/79683>
- กิตติยาณี สายพัฒนา. (2559). การมีส่วนร่วมในสถาบันการเงินชุมชนของคนจนในจังหวัดสระแก้ว. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา, 18(2), 12-40. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/jpcru/article/view/202289>
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2545). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โชคกลาง มั่นคง. (2565). มิตินโยบายการเงิน และรากเหง้าของความเหลื่อมล้ำ กับความยั่งยืนในการพัฒนา. วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ, 12(24), 18-48. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/econswu/article/view/247893>
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2553). การคลังเพื่อสังคม จินตนาการและการวิจัยเพื่อสังคมที่ดีกว่า. (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักพิมพ์พี.เอ. ลีฟวิ่งธนาครแห่งประเทศไทย. (2556). รายงานประจำปี ธนาครแห่งประเทศไทย. <https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/Report/pages/default.aspx>
- ป้วย อึ้งภากรณ์. (2512). รำลึก ๖ ปีแห่งการจากไปของอาจารย์ป้วย. <https://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=inthedark&month=07-2007&date=10&group=22&gblog=10>
- พิชชา วีรกุลเทวัญ. (2558). ระบบการเงินรายย่อยกับปัญหาความยากจน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:93930
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2560). สู่อนาคตที่มั่นคงและยั่งยืน การพัฒนาเศรษฐกิจไทยตามแนวพระราชดำริของ ร.9. (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์ศิริเว.
- วรเวศม์ สุวรรณระดา, วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์. (2553). สวัสดิการยามชราบำนาญแห่งชาติ. (พิมพ์ครั้งที่ 1). มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย
- วรเวศม์ สุวรรณระดา. (2557). ปฏิรูปบำนาญภาครัฐ. (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลย์ลิกา ลิ้มสุวรรณ. (2561). ผลกระทบของสถาบันการเงินชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 6 (1), 59-75
- สถณี อาชวานันทกุล. (2556). พฤติกรรมทางการเงินของคนไทย. <https://thaipublica.org/2013/08/from-behavior-to-education/>
- สุชาณุ พันธ์นียะ. (2562). แนวทางการปฏิรูปนโยบายสาธารณะเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย:กรณีนโยบายระบบการเงินระดับฐานราก (Microfinance). วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 17 (1), 58-74
- สุมาลี สันติพลวุฒิ. (2560). ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจและกรณีศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2563). โลกเปลี่ยนคนปรับ. https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/the-world-changes-people/
- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. (2558). นวัตกรรมในการพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน : แผนการเข้าถึงบริการทางการเงินระดับฐานราก. <http://www2.fpo.go.th/FPO/modules/Content/getfile.php?contentfileID=9570>
- อภิจิต บานเออร์จิ. (2554). Poor Economics [เศรษฐศาสตร์ความจน] (ฉันทวิชญ์ ตันทสิทธิ). (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์ Salt.

ปีที่ 13 ฉบับที่ 25 มกราคม - มิถุนายน 2565

อรรถ หนูแก้ว. (2561). รูปแบบการบริหารจัดการกองทุนสัจจะออมทรัพย์ ในเขตพื้นที่ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์.

วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา, 13(1), 113-122. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/RDIBRU/article/view/131079>

Stuart Rutherford and Sukhwinder Arora. (2009). The poor and their money: microfinance from a twenty-first century

consumer's perspective [การเงินคนจน] (สถนี อาชวานันทกุล) (พิมพ์ครั้งที่1). สำนักพิมพ์ Salt.